

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N° 41.

Lördagen den 14 Oktober

1871.

Centralisation och decentralisation.

Frågan om gränserna för statsmakternas befogenhet, och om vidden af den sjelfstyrelse som bör inrymmas åt de mindre samhällen hvilka till samman utgöra staten, är kanske den viktigaste af alla de politiska frågor som i de europeiska länderna kunna komma under öfverläggning. Afsöndrandet från regeringsmaktens handläggning af alla sådana anläggningar som kunna lika bra eller bättre besörjas af medborgarne sjelfva, genom de myndigheter som framgå ur deras fria val, är långt viktigare för den politiska friheten än en långt utsträckt rösträtt, och de ansträngningar som i sjelfva Frankrike sedan några få år blifvit gjorda i denna syftning bevisa, att sanningen af denna sats blifvit insedd äfven af det folk som mer än något annat hyllat grundsatsen af statens supremati. Den allmänna rösträtten har icke lyckats bevara Frankrike från enväldet och allt det elände som följt i dess spår; de klarsyntaste af dess medborgare hafva derföre sökt räddningen på ett annat håll, der vi hoppas att den slutligen skall finnas, nemligen i decentralisation af den allmänna förvaltningen.

Det är bekant, att en af de dithörande frågorna för icke lång tid sedan behandlades af den franska nationalförsamlingen, nemligen den om mairernas utnämning. Regeringen hade föreslagit, att hon skulle bibehålla rättigheten att utnämna dessa för-

troendemen i alla städer som räknade mer än 6,000 valmän, och församlingen fordrade, att de öfver allt skulle utses af kommunalråden. På grund af de särskilda omständigheter under hvilka detta lagförslag framlades, ingicks en kompromiss, i följd af hvilken regeringen skall ega rätt att tills vidare utnämna dessa embetsmän i alla städer som hafva mer än 20,000 invånare.

Detta är emellertid blott en sida af saken, och problemet i sin helhet är tills vidare olöst. Vi hafva framför oss några nya aktstycken rörande denna fråga, och vi hafva trott att en hastig blick på deras innehåll icke skulle sakna allt intresse för våra läsare, i synnerhet genom de anledningar som deraf kunna hemtas till jemförelse med våra inhemska förhållanden.

Fremst bland dessa skrifter nämna vi det betänkande med åtföljande lagförslag som afgafs 1870 af den inom lagstiftande församlingen för detta ändamål nedsatta komitén. Men saken var redan förut väl förberedd inom litteraturen genom omfattande arbeten af *Batbie*, *Odilon-Barrot*, *Béchar*, *Dupont-White*, *Chevillard* och andra. I synnerhet har den förstnämde i sitt stora verk, »*Traité de droit public et administratif*», gifvit en fullständig utredning af förvaltningens inrättning i andra länder. Vi låna från honom och några andra följande detaljer.

I Nordamerika indelas kommunerna i större och mindre, motsvarande närmast den skilnad som förekommer hos oss mellan städer med och utan stadsfullmäktige. I de smärre kommunerna fins det intet municipalaråd, utan valmännen handlägga sjelfva i primärförsamlingar samhällets angelägenheter. I de större utses för hvarje år municipala förtroendemän, hvilka kallas *selectmen*; de utgöra mindre ett kommunalaråd än en mängd af delegationer med sina särskilda och noga begränsade uppdrag, i hvilkas utförande de endast äro inskränkta af den allmänna lagen. De verka i de allra flesta fall såsom bolagsstyrelser och bero direkt af de valberättigade såsom sina hufvudmän, hvilka i oförutsedda fall hafva afgöranderätten. Kommunen, *the township*, är följaktligen en liten republik, som är alldeles oberoende i sitt förhållande till staten. Först då när det gäller flere kommuners gemensamma intressen, inträder statsmyndigheten, men kommunen är sjelfrådande i allt som endast angår henne sjelf: hon kan sälja och köpa egendom, upptaga lån, besluta skatter, börja och utföra rättegångar, utan att dertill begära tillstånd af någon myndighet, förutsatt endast att hon rättar sig efter statens lagar.

För den engelska kommunalförfattningen är det mycket svårt att redogöra, emedan den beror vida mer af seden än af lagen, och, underligt nog, fins det intet land i världen der sjelfstyrelsen i verkligheten är längre utsträckt, men det oaktadt bibehåller en prägel af feodalism, hvilken detta om formen och skenet föga nogräknade folk icke brytt sig om att utplåna. De kommunala grupperna i Storbritannien äro grefskapet, *the county*, stadskommunen, *the borough*, och *the parish*, ursprungligen kyrkoförsamlingen, den förstas område bestämdt snarare af traditionen än af gemensamhet i intressen, den andra härledande sin sjelfstyrelserätt från en kunglig karta eller parlamentsakt, den sista icke egentligen en kommun i samma mening som på kontinenten och hos oss, det vill säga en civil personlighet, utan egentligen endast en samling af grannar, som för vissa ändamål tillsätta särskilda delegationer. Grefskapens högsta embetsmän äro sheriferna, som utnämnas af kronan och liksom våra landshöfdingar representera

statens öfverhöghet, men utan aflönning och ändå utan rätt att mer än för viss tid undandraga sig uppdraget. Under dem verka fredsdomarne, likaledes ett hedersembete, ehuru nästan de viktigaste af alla de engelska styrelseorganerna. I stads kommunerna ligger hela förvaltningen i händerna på en vald församling, som sjelf tillsätter sina förtroendemän under namn af *mayor* och *aldermen*. Hufvudstaden består af en mängd sådana municipala korporationer, bland hvilka *City of London* med sin Lordmayor är den förnämsta, men hvilka för öfrigt nästan icke hafva något sammanhang med hvarandra. I spetsen för landskommunen stå två valda kyrkoföreståndare, två af fredsdomaren utsedda fattigföreståndare, en uppsyningsman för vägarne och ett slags polischef. Någon hög grad af sjelfständighet har kyrkoförsamlingen aldrig åtnjutit i England, och dess betydelse är i aftagande, genom de kommissioner eller *boards*, med aflönade lägre tjenstemän, hvilka mer och mer uttränga de valda och oaflönade förtroendemännen. Valförsamlingarne, de så kallade *vestries*, hvilka ega en graderad rösträtt, hafva icke förmått öfvervinna denna olägenhet, och det visar sig mer och mer att de röstberättigades sammanträdande till periodiska val icke förmår hålla intresset för kommunala angelägenheter vid lif, så att sjelfstyrelsen är i aftagande i samma mån som de oaflönade befattningarne upphöra. I några större städer har man hoppats motverka denna likgiltighet genom att införa allmän och lika rösträtt för några särskilda angelägenheter, men förgäfvets. Denna erfarenhet borde utgöra en allvarsam varning för dem som hos oss ifrå för den enformiga kommunala rösträtten och tro att ensamt dermed skulle vinnas något förökadt intresse för allmänna angelägenheter.

I Österrike, liksom i Tyskland, har den vidsträckta kommunala sjelfständigheten i långliga tider till en viss grad ersatt bristen på politisk frihet; den på Steins föranledning i Preussen införda stadsordningen af 1808 har i synnerhet främjat denna sjelfständighet och gjort att den fortlevat äfven under den mindre frihetsvänliga lagstiftning som efter hans tid gjort sig gällande. Hela det kommunala lifvet i Tyskland, liksom äfven i några

schweiziska kantonen, grundar sig på skillnaden mellan röstberättigade, eller *Commune-Bürger*, hvilka förvärfvat sin högre rätt antingen genom arf eller köp, och icke-borgare eller skyddsförvänder, som väl bidraga till de gemensamma behofven men icke äro berättigade att deltaga i förvaltningen. På somliga ställen har inom ett och samma område uppstått två skilda kommuner, nemligen borgarnes och skyddsförvändernas, af hvilka hvardera gruppen sköter sina angelägenheter för sig, ett förhållande som i någon mån liknar det man velat införa hos oss, genom att för alla förvaltningsangelägenheter i öfrigt bibehålla den graderade röstskalan men för valen till förtroendemän införa den likformiga rösträtten. Flere sydtyska stater, och äfven Preussen, hafva försökt att införa en likformig lagstiftning för större och mindre kommuner, men öfver allt har man kommit till den erfarenheten att själfstyrelsens vilkor på landet och i de större städerna äro väsentligen olika och fordra olika bestämmelser för städerna och för landsbygden. De förra äro snarlika ordningen för de engelska stadskommunerna; ett af borgarne utvaldt municipalråd handlägger under en ordförande, som det utser, alla de angelägenheter som det icke öfverlemnar åt särskilda utskott eller delegationer, af hvilka hvart ett anställer ett aflönadt biträde eller sekreterare. Landskommunernas styrelse är för det mesta ganska enkel, i synnerhet när den härstammar från äldre tider. I spetsen för menigheten står en Schultheiss eller förman, hvars embete icke sällan är förenadt med en ärftlig egendom eller länsgods, tillika med två bisittare, hvilka liksom han äro aflönade. Dessa tre utgöra den egentliga kommunalstyrelsen, men då beslut skola fattas sammanträdade samtliga röstberättigade och afgöra under kretsmyndigheternas uppsigt de föreliggande ärendena. Efter de nyare landsordningar som på några ställen blifvit utfärdade, ligger förvaltningen i händerna antingen på en vald ordförande eller en af regeringen vald borgmästare eller Schultheiss. I större menigheter väljas af fastighetsegarne kommunalfullmäktige, men äfven då utöfva statsmyndigheterna en vidsträcktare eller inskränktare uppsigt öfverförvaltningsåtgärderna, kontrollera hushållningen och stadfästa valen till förtroendemän.

I Belgien och alla andra länder som varit underkastade franskt herravälde är den kommunala friheten betydligt mera kringskuren än annorstädes. I hvarje kommun väljes efter graderad skala ett municipalråd, och konungen utser bland dem en borgmästare och hans biträden — *college de échevins*. Den municipala befogenheten är temligen vidsträckt men står under sträng kontroll af regeringens embetsmän. I de öfriga länderna med romanisk befolkning fins en mer eller mindre vidsträckt kommunalstyrelse. Kommuners oberoende kan, såsom man ser, förenas med alla regeringssätt och ikläda sig högst olika former, utan ringaste fara för någon rubbning i statsenheten.

Det förut omnämnda betänkandet af franska lagstiftande församlingens decentralisations-komité är i många afseenden ganska märkvärdigt och är kanske det redbaraste minnet af den Ollivierska ministären, ehuru det icke då ledde till någon påföljd. Komitén var sammansatt af personer som hela sitt lif sysselsatt sig med administrationsväsendet, och det motstånd de visste att den kejsarliga regeringen skulle sätta mot alla radikala förändringar gjorde det nödvändigt för dem att gå till väga med yttersta moderation, och i sitt lagförslag icke upptaga några andra bestämmelser än sådana som hade säkert stöd i vanor och traditioner. För en svensk läsare har denna urkund ett eget intresse; liksom det under de två eller tre sista åren af kejsardömet icke var något ovanligt att författare som sysselsatte sig med reformer i statsskicket, såsom *Amb. Clément, Prevost-Paradol* och andra, tycktes ha hemtat ur vår egen nyaste riksdagsordning, särdeles i hvad som rör sammansättningen af en öfre kammare, så tycks det äfven som om decentralisationsmännen icke varit obekanta med våra nyaste kommunalförfattningar, och om det är en tillfällighet att flere af deras förslag stå i öfverensstämmelse med våra egna inrättningar, såsom det troligen är, så bör väl ändå denna omständighet bevisa riktigheten af de grunder på hvilka de stödjade sig.

Hufvudtanken i detta lagförslag är den att på alla grader af samhällsskalan lägga makten i folkvalda församlingars händer i stället att anförtro den åt regeringens organer, men äfven de mest frisinnade frans-

män kunna icke tänka sig möjligheten att umbära kontroller, och för oss, som äro vana att kommunerna besluta utan allt förmynderskap i sina egna angelägenheter, och utan att länsstyrelsen ingriper i annan händelse, än att klagomål anföras af någon kommunens medborgare, i det fall han kan bevisa att beslutet kränker hans rätt eller eljest hvilat på orättvis grund, eller att det icke i laga ordning tillkommit, eller står i strid med allmän lag och författning, eller också öfverskrider den beslutandes befogenhet, är det öfverraskande att se hvilken skugggrädsla de franska reformvännerna hysa för olagliga eller egenmäktiga beslut å kommunens sida, och huru ifriga de äro att ställa dem under generalrådets uppsigt. Det ligger en hel politisk bekännelse i följande ord, som en liberal skriftställare i ett af de sista häften af *Journal des Économistes* yttrar i detta afseende: »Det tyranni som de lokala myndigheterna utöfva öfver den enskilde är långt odrägligare än statens, såsom man väl kunnat märka af den hänförelse med hvilken de befattningar, hvilka dittills ålago adeln, 1789 öfverflyttades på offentliga embetsmännen».

Hos oss var en mycket enkel sak att låta första mannen i kommunalstyrelsen utgå genom val inom denna församling, och det enda undantaget för hufvudstaden låter ganska väl försvara sig på grund af detta samhällets särskilda ställning och vidsträckt omfång. Annorlunda är det i Frankrike, der en mängd olikartade befattningar hvila på mairn, och man har nu också sett allvarsamma yrkanden framställas, att alla de uppdrag som tillhöra honom i egenskap af representant för centralmakten skola honom fråntagas och anförtros åt särskilda agenter. Denna dubla egenskap har väckt mycken tvekan huru han borde tillsättas. Enligt lagen af 1831 utnämndes han af regeringen men togs ibland municipalrådets egna ledamöter. Revolutionen 1848 medförde den förändring, att valet lades i municipalrådets händer i alla kommuner som hade mindre än 6,000 invånare, men den kejsrerliga styrelsen tillvalde sig rättigheten att utnämna honom äfven utom kommunalrådet. Huru saken tills vidare blifvit ordnad genom ett slags kompromiss hafva vi sett i det föregående.

Bland de skäl som under denna strid

varit anförda mot mairernes utnämmande af kommunernas inévånare eller municipalråden, är det ett som är högst betecknande för tänkesätten i Frankrike, och som är väl egnadt att förklara orsaken till det ringa fotfäste som den medborgerliga friheten ännu lyckats vinna i detta land. Om kommunerna sjelfva finge rätt att utse sin förman, säger man, skulle valet falla på svaga och osjelfständiga personer, som blefve nödgade att böja sig för valmännens nycker, eller också på representanten för något koteri, som icke skulle hafva någon högre åtrå än att undertrycka minoriteten. Alltid samma rädsla för våld och förtryck, samma vidskepliga dyrkan af den högsta statsmakten. Man är rädd att personer med anseende och inflytande skola begagna sin ställning såsom mairer att föreläda kommunen till en mängd olagligheter och kränkningar af de allmänna lagarne, och man bäfvar för den diktatur som dessa små potentater öfver några hundra undersåtar skola kunna tillvälla sig. Å den andra sidan äro frihetsvännernas förhoppningar lika öfverspända. Gör blott slut på underprefekternas tyranni, säga de, och öfverlemna kommunerna åt sig sjelfva, så skall man få se att de municipala förtroendena skola blifva eftersträfvade af män med hjerta och förstånd, hvilka nu hålla sig tillbaka, emedan de icke vilja stå under regeringsagenternas ferla. Hvilkendera sidan har rätt? Förmodligen hafva de orätt begge två i sina ensidigheter.

I sitt sträfvande att utvidga området för kommunens befogenhet i förhållande till staten har den ofvannämnda decentralisations-komitén i några afseenden gått längre än som är förenligt med våra begrepp om sjelfstyrelse. Så har den tänkt sig att ordnandet af landspolisen skulle falla under de lokala myndigheterna, äfven som inrättningen af skolväsendet. Ingendera delen kan dock med rätt dragas ifrån regeringsmaktens myndighet; ordningen är en statsangelägenhet, och spridandet af den första bildningen intresserar icke blott den eller den enskilda kommunen utan samhället i dess helhet. Kommunerna må derföre göra allt hvad de förmå till att befordra folkets uppfostran, och till och med inrätta egna läroanstalter vid sidan af de allmänna, i fall de dertill finna anledning, men de kunna icke undandraga sig de all-

männa anordningarne för folkbildningens befrämjande, och staten har ovilkorlig rätt af dem fordra de uppoffringar som för detta ändamål äro af nöden.

Det är äfven en annan bestämmelse som vi sakna i det franska lagförslaget, men som finnes i de svenska kommunalordningarne, och hvars behörighet vi icke hört någon bestrida, nemligen den, att för vinnande af bindande kraft åt de kommunala besluten fordras kunglig pröfning och stadfästelse, när de angå försäljning eller annan afhändelse af sådan fast egendom som för något dess gemensamma nytta afseende ändamål genom gifva eller testamente samhället tillfallit, äfven som upptagande af lån som äro ställda på längre återbetalningstid för primärkommun än två, och för landsting fem år. Om lämpligheten af en begränsning i detta afseende yttrar den förut citerade författaren i *Journal des Économistes* några ord, som man skulle tro hafva blifvit lånade ur motiven till de anförda stadgandena: »Om statens mellankomst är nödvändig när det är fråga om allmänna intressen, är den det icke mindre i afseende på sådana kommunala intressen som beröra framtiden. Samhället bör nemligen icke utsträcka sitt skydd allenast till sina nu levande medborgare utan äfven bevara deras rätt som skola komma efter. Om det sålunda icke är något obilligt uti att invånarne i en kommun frivilligt åtaga sig bördor för bestridande af sådana utgifter som de anse nyttiga, kan man icke tillerkänna dem rätt att upptaga lån, som skulle hafva till följd att på deras efterkommande kasta bördor hvilka de sjelfva icke ville bära. Det är i detta fall oundgängligt att staten mellankommer, för att pröfva nödvändigheten af de föreslagna utgifterna, och om så fordras tillgodose dessa kommande släktens intressen».

Ju större utrymme man tillerkänner kommunerna för deras verksamhet, och ju mindre man binder dem i afseende på rättigheten att fritt sammanträda och ingå föreningar med andra, desto mindre är behovet af mellaninstanser. Vi anse ur denna synpunkt riktigt, att svenska riksdagen förlidet år förkastade ett framställt förslag till representation för häradet, hvilken skulle handhafva och besluta om vissa ekonomiska angelägenheter, som äro gemensamma för de inom häradet belägna kommu-

nerna. Vi medgifva gerna att det är främmande för domarens egentliga befattning, då han måste inför häradsrätten höra vederbörande i fråga om snöskottning, kronobrefbäring, förvaltning af gemensamma kassor, bygnad och underhåll af tingshus och häradsfängelser m. m., men det bör icke vara omöjligt att finna en lämpligare form för sammanträden och beslut af dem som äro i dessa saker intresserade och därför utgöra naturliga bolag, utan att behöfva inrätta någon ny offentlig myndighet för dem, innan kommunernas och landstingens verksamhet ännu blifvit så betydande att intresse kan påräknas för en ytterligare kommunalrepresentation. Det har i Frankrike uppstått tanke på en motsvarande inrättning, i det man velat öfverflytta de gamla arrondissementsrådets befogenheter på en inom hvarje kanton upprättad myndighet under namn af kantonalråd. Kantonen i Frankrike är det område inom hvilket fredsdomaren, uppördsmannen af de direkta skatterna, liksom de särskilda ombuden för de indirekta, redovisaren af kronogodsens och befälhavaren för gensdarmeriafdelningen hvar för sig utöfva sin verksamhet, och vid alla dessa på en punkt samlade personer knyta sig naturligen många intressen, som gifva en viss liflighet åt den ort der de utöfva sina förrättningar. Men alla dessa befattningar äro af allmän natur och hafva ingen ting att göra med orternas sjelfstyrelse, hvarföre äfven flere författare önska att decentralisationskomiténs förslag i denna del må komma att förfalla.

En svensk kan icke nog förundra sig öfver att skattefördelningen anses i Frankrike tillhöra de kommunala myndigheterna. En sådan repartisering mellan de särskilda kommunerna skulle enligt decentralisationsförslaget tillhöra kantonalrådet. För öfrigt skulle det hafva att befalla sig med frågor om sjukhusinrättningar och anläggandet af elementarskolor, strömmrensningar, kanaliserings- och vattningsarbeten, stiftandet af folkbibliotek, samt, efter vissa öfriga decentralisationsförslag, uppsigten öfver fördelningen af allmänna understödsmedel, öfvervakandet af frivilliga föreningar för människovänliga syften och försäkringsbolag, skogsplantering å afbrukade marker, fördelning af vattenrätten och en mängd saker som efter

våra begrepp antingen tillhöra statsmakten eller uteslutande bero på frivilliga föreningar mellan kommuner och enskilde.

Vi hafva härmed berört ett ämne som är tillräckligt viktigt för att ännu fordra några ord vidare. Den bästa och verk sammaste sjelfstyrelse är den som utövas utom alla kommunalförfattningar, af personer som i följd af granskap hafva en mängd intressen gemensamma och för tillfredsställande af dessa gemensamma behof handla alldeles såsom enskilda bolag. Äfven mellan de särskilda kommunerna kan en sådan frivillig samverkan vara af stor nytta; de kunna inrätta gemensamma arbetshus, anordna läkarestationer, stifta förlikningsnämnder, och vi skulle gerna hafva sett, om den nya fattigvårdsförordningen icke tvärt emot hvad som var tilltänkt hade afskurit dem möjligheten att gemensamt inrätta sin fattigvård, äfven om de ega särskilda kommunalstyrelser. Vi hafva väl icke sett att denna associationsfrihet mellan landskommuner ännu blifvit i någon vidsträcktare mån begagnad, utom för jernvägsanläggningar hvilka föranledt åtskilliga sådana konsortier, men vägen är en gång öppnad, och med tilltagande ekonomisk välmåga, och företagsamhet skall utan tvifvel utveckla sig ett lefvande intresse för association. Menniskor gå icke tillsammans för att *leka* myndigheter, deltaga i val som ingen ting betyda och utöfva andra »medborgerliga rättigheter», med hvilka ingen ting uträttas, men till att vårda sig om sina egna intressen behöfva de icke ens uppmuntras genom lockelsen af en lika rösträtt.

Den högsta gruppen i den franska förvaltningen är Departementet, med prefekten i spetsen och generalråden vid sin sida såsom kontrollanter. Dessa församlingar, som härröra från den första republikens sista tider och sedan dess undergått åtskilliga förändringar, äro för närvarande nästan utan all betydelse. De samlas liksom våra landsting några få dagar om året, då de fördela skatterna emellan arrondissementen, rådslå och besluta om förvaltningen af departementets egendom och andra frågor som numera blifva dem förelagda, men någon verklig kontroll öfver förvaltningen kunna de icke utöfva och åtnöja sig i allmänhet med att

godkänna de af prefekten framlagda rapporterna.

Decentralisationskomitén hade stora planer med generalråden, som gå ut på att göra dem till departementets ledande myndighet, hvars kontroll prefekten såsom en blott verkställande organ skulle vara underkastad: de borde samlas två gånger om året, förblifva till sammans en månad hvardera gången och dess emellan regera genom ett permanent utskott. Nationalförsamlingen har i principen gillat de viktigaste af dessa bestämmelser, och antagligen skall den fortgå för att på denna väg söka hvad den ej funnit på så många andra, ordning och frihet.

Oss intresserar denna högsta grupp mindre än de öfriga, och endast såsom jmförelsepunkt med våra egna institutioner. Förvaltande församlingar äro uppriktigt sagdt icke i vår smak, och så obetydliga våra landsting än må vara, skulle vi icke vilja se dem förvandlade i regerande generalråd. Vi unna dem emellertid den oskyldiga rättigheten att välja sina egna ordförande, och sedan det i år visat sig möjligt att dertill använda andra personer än landshöfdingarne, skulle vi anse klokt, om dessa embetsmän hädanefter endast i nödfall och undantagsvis besvärades med uppdraget. De finge derigenom efter vår tanke en vida bättre ställning till landstingen, der de betyda mer genom sin rätt att väcka förslag och deltaga i öfverläggningarne än genom att föra klubban. Särskildt har det alltid förefallit oss såsom en oformlighet, att samma person hvilken såsom ordförande leder öfverläggningarne skall i en helt annan egenskap, såsom konungens befallningshafvande, vara satt till att pröfva och godkänna beslutet.

På tal om landshöfdingarne och deras embetsställning, kunna vi icke undertrycka den anmärkningen att det allmänna tänkesättet i detta afseende på senare tiden synes hafva undergått en väsentlig förändring. Det var icke så länge sedan vår allmoge fann hela embetet förhatligt och önskade bort det, under det att den liberala pressen utfor mot inrättningen, landshöfdinginstruktionen och vissa landshöfdingar personligt, såsom om alltsammans nästan vore ett turkiskt paschaväsende. Under det nya representationsskicket har man väl försökt motionera bort kronofogdarne,

men landshöfdingarne, generalbefälhafvaren på Gotland undantagen, hafva fått så temligen sitta i orubbadt bo. Orsaken till denna lyckliga omställning ligger utan tvifvel till en del uti de nu varande embetsmännens personliga egenskaper, deras fogliga, välvilliga och tillmötesgående väsende i jemförelse med satrapplämporna hos några af den förra generationen. Men det fins säkert ändå ett annat och verksammare skäl. Med den stigande odlingen och den befastade samhällsordningen har landshöfdingen upphört att vara en buse, som icke längre behöfves, och med den tilltagande ekonomiska företagsamheten har han blifvit en officiel rådgifvare och uppmontrare i nyttiga värf, som blir behöfligare med hvarje dag. På landskansliet är han temligen umbärlig; han har der i landssekre-

teraren en sakkunnig man i sitt ställe, som är oundgänglig, så länge i viss mån den administrativa domsrätten, och exekutionsväsendet helt och hållet, hvilat i konungens befallningshafvandes händer. Såsom en själfbjuden deltagare i menigheternas angelägenheter och ledare af deras sammankomster för gemensamma åligganden, utveckling af kommunikationsväsendet, öfverenskommelser om fiske, bildande af bolag för sjösänkningar o. s. v. är han ovärderlig och omistlig, i fall han därför har sinne och icke skyr mödan att vara på rörlig fot. Det är icke det minst vackra draget i vår samhällsinrättning, att konungamak- tens representant i orterna på detta sätt kunnat förlora en del af sin betydelse såsom officiel person, men flerfaldt återbördat den såsom medborgare.

Litteratur.

Betraktelser öfver den materialistiska och idealistiska verldsåsigten. Med anledning af den Büchner-Wiknerska striden. Stockholm, Joh. Seligmanns förlag, 1871. Pris 75 öre.

Den filosofiska litteraturen i vårt fädernesland är icke större än att hvarje bidrag till lösningen af tillvarons stora fråga, om än aldrig så ringa till omfånget, har anspråk på uppmärksamhet, och vi förväna oss endast att denna lilla skrift af en onämnd men högst begäfvad författare icke, så vidt vi veta, ansetts förtjena ett offentligt omnämnande. Då vi med några ord redogöra för dess innehåll, sker det icke i afsigt att slita tvisten mellan materialismen och idealismen — de hafva hvardera sitt berättigande, liksom de hafva sina målsmän — icke heller för att med den talentfulle författaren till betraktelserna framför oss söka förmedla båda systemen i en högre realism. Vårt enda ändamål är att, med fullständigaste möjliga undvikande af de tekniska termerna, gifva dem af våra läsare för hvilka den filosofiska spekulatjonen är främmande, någon föreställning om arten af de frågor med hvilka denna spekulatjonen sysselsätter sig.

För snart två år sedan utkom ett arbete, om hvilket storordiga bokhandelsannonser förklarade att det innehöll lösningen af alla lifvets gåtor. Dess titel

var »Kraft och Materia, populära framställningar af dr *Ludv. Büchner*. Öfversättning från tionde tyska upplagan». Originalt, »Kraft und Stoff», utkom första gången redan 1855, har blifvit öfversatt på nästan alla europeiska språk och uppkallat häftiga litterära strider, hvilka för skriftens författare hade den mindre angenäma påföljden att han måste lemna sin anställning som docent i medicin och sjukhus-amanuens i Tübingen. När sådant kunde hända i det vetenskapligt att tala utomordentligt långmodiga Tyskland, och dertill en läkare, hvilken klass af lärde anses hafva rätt att föra materiens talan mot »de ideella pretentionerna», så måste denna talan vara förd med mer än vanlig djerfhet. Också upptogs den svenska öfversättningen med nästan odeladt ogillande: den dagliga pressen förkastade den råa tonen och den krassa syftningen, tidskrifter upptogo med större utförlighet själfva bevisföringen till granskning, och en af våra mest framstående filosofiska författare, hr *P. Wikner*, utgaf ett särskildt arbete under titel »Undersökningar angående den materialistiska verldsåskådningen, med särskildt afseende på dr L. Büchners Kraft och Materia», hvilket försök till vederläggning af den tyska materialismen åter gifvit anledning till särdeles lofmande artiklar i tidningar och tidskrifter.

Det är icke Büchner som infört materialismen i vår tids åskådningssätt; den möter oss öfver allt, i naturvetenskapen, i spekulationen och i lifvet. Han har snarare gjort allt hvad han kunnat för att stöta människor bort ifrån sin lära, derigenom att han gifvit henne ett slags filosofisk utveckling, som icke ursprungligt tillhör hennes väsende. Han uppträder nemligen såsom en stridskämpe mot den andliga uppfattningen af lifvet och menskligheten; i sin ifver att mätta dödande hugg mot idealismen har han låtit förmå sig att trampa alla högre intressen under fötterna. »Allt som tyder på något högre och menskligt är honom förhatligt och bortopas genast till följe af de materiella krafternas allt uppslukande herravälde. Att religion endast är ett menskligt bedrägeri och påfund, som icke har den ringaste grund i »kraft och materia», eller om hon har det, endast i dessa, följer af arbetet i dess helhet. Men icke nog härmed: i hela sin skrift iakttaget författaren en betecknande tystnad i afseende på betydelsen af historia och samhälle, vetenskap och konst, med ett ord af allt upphöjdt och ädelt, för hvilket menskiskan ensamt kan vilja lefva, och hvarigenom ensamt hon kan bibehålla sitt egentliga värde». Lifvet är för honom ingen ting annat än ett maskineri, som sättes i rörelse af den med materien i evig förening inneboende kraften, ungefär som vattnet i en räcka af fall sätter i gång en mängd qvarnhjul, till dess det utrunnit i hafvet, uppsuges af solen och på nytt såsom regn nedfaller i källsjöarne, för att å nyo sätta samma eller andra qvarnhjul i gång. Sådan är Büchners evighet: allt vetande är för honom endast en vetenskap om materien, utan annat ändamål än tillintetgörandet af de villfarelser som i följd af några ännu outredda naturkrafter drifva sitt spel inom den sfer af naturkrafternas verksamhet hvilken fördomen uppfattat såsom ett särskildt väsende och kallar för menniskoanden. För öfrigt har Büchner visst icke någon afsigt att tillintetgöra sedligheten eller predika köttets evangelium, något som också icke i och för sig tillhör materialismen. Han lemnar de sedliga intressena helt och hållet ur räkningen, och han skulle göra det med all rätt, emedan de icke hafva något att

göra med naturvetenskapen eller naturvetenskapen med dem, utan hvardera går sin egen väg för sig. Men hvad som är Büchners stora fel, är att han lagt bort dissektionsknifven och upptagit dialektiken, med hvilken han aldrig skulle befattat sig. I stället för att stanna på den empiriska naturforskningens säkra väg, har han försökt lyfta sig till spekulationsens rymder och blifvit mer idealisk än någonsin hans motståndare: från kropparne och de i dem inneboende krafterna har han sjelf blifvit en vinddrifvare på metafysikens strandlösa haf.

Vi sade nyss att vetenskapen icke har något med sedligheten att göra: dessa ord torde fordra en förklaring. Det fins ingen vetenskaplig sanning som strider mot religion och sedlighet, och om naturforskningen trott sig upptäcka en sådan sanning, har den antingen råkat ut för ett sjelfbedrägeri eller försökt att med afsigt vilseföra andra. Men här är icke fråga om någon konventionell form af sedlighet eller någon viss dogmatisk form af religion. Det fins till och med filosofiska system som förnekat de medfödda idéerna samt i likhet med den moderna materialismen påstått att samvetet endast är ett konventionellt uttryck för vissa tiders begrepp om det rätta, och äfven vår tids idealism har svårt att alldeles komma ifrån den af naturforskarnes förvärfvade erfarenheten, att omfånget, icke af sjelfva hjernsubstansen men af dess veck eller så kallade voluter, står i ett bestämdt förhållande till omfattningen af individens idéer och styrkan af hans tankeförmåga. På samma sätt har statistiken, den politiska erfarenhetsvetenskapen, på ett ovederläggligt sätt uppvisat sammanhanget mellan nöd och brott, hvarigenom begreppet om den menskliga friheten blifvit underkastadt betydande inskränkningar. I allt detta ligger emellertid ingen ting som upphäver sedligheten, och då en af vår tids framstående tänkare, *John Stuart Mill*, sökt bevisa att det sedligas väsende ligger i dess nytta, så är detta i full öfverensstämmelse med resultaten af erfarenhetsvetenskaperna, och borde bidraga att stärka våra sedliga energier i stället för att försvaga dem.

Med sammanhanget mellan religion och vetenskaplig sanning kan det hafva sig nå-

got svårare att komma på det klara, men så mycket är säkert, att om det fins ateister af grundsats, så äro de icke att söka bland de verkliga vetenskapsmännens antal. Det faller af sig sjelf att vi icke inskränka religionen till ortodoxien, icke ens till teismen, utan deri inbegripa alltslags begrepp om en förnuftig verldsregering, äfven det som inlägger gudomsbegreppet i sjelfva naturen eller den så kallade panteismen. Menniskan kan icke undgå att erkänna något större och högre än hon, och så djupt rotad i hennes väsende är tillbedjans instinkt, att sjelfva Büchner kan »känna sig benägen för ett slags dyrkan af det materiella, hvars vördnad fordom framkallade en anklagelse». Och hvarför skulle han ej det? Materien är i hans mening odödlig, och då är hon äfven oändlig, i stort som i smått, inåt som utåt. Hon innehåller i sig all kraft, ty ingen kraft existerar utan materia, liksom ingen materia utan kraft. Hvad är hon då, så vida materialisten vill tala öppet, om icke inbegreppet af all storhet, all makt, all ordning och allt förstånd?

Materialismen, sedan ett par årtionden inhemsk i de stora kulturländerna och representerad af deras mest framstående naturforskare, har antingen ännu icke hunnit till våra kuster eller också icke funnit någon tacksam jordmån i folklynnnet. Vi tro att det senare är den rätta förklaringen. Den afgjorda spiritualismen, som genömgår vårt nationella medvetande, har tryckt sin prägel på vår naturforskning, liksom på vår filosofi, och om det är sant, såsom Büchner påstår, att det är Nordamerikas torra och skarpa luft som gifvit den bestämmande karakteren åt den amerikanska statsförfattningen, så torde det vara våra ljusa sommarnätter och jordens snöhvita betäckning under våra vintrar som lyftat våra blickar åt högre rymder och riktat aningen åt det öfversinliga. På samma sätt som med erfarenhetsvetenskaperna förhåller det sig med filosofien. Det fans vid våra universitet för några och tjugo år sedan en viss benägenhet för den hegelska panteismen, men antingen dess anhängare saknade de erfarenhetsstudier utan hvilka denna riktning icke kunde uppbaras, eller sjelfva arten af denna spekulativ förekom allt för kall och därför föga tilltalande, eller skolans onekligen

högst barbariska terminologi skrämde vår ungdom, som älskar klarhet och genomskinlighet i tanken jemte en viss känslans lyftning, nog af, hegelianerna blefvofärre och färre, och utträngdes helt och hållet från de akademiska lärostolarne innan de der fingo fast fot, medan Boströms inflytande oupphörligt tillväxte, och ännu i dag beherskar det odelade tänkesättet. Boström kastade Hegel och hans panteism öfver bord, för att längre till baka i tiden finna en anknytningspunkt för sin idealistiska spekulativ, och han fann den hos Kant, i hans åsichter om tid och rum, hvilka föreställningar han upptog och vidare utbildade, på det sätt att då Kant förlägger inom människan dessa båda tankeformer eller kategorier, såsom de kallas på konstspråket, så förlägger Boström, liksom Fichte den äldre, inom människosinnet äfven tidens och rummets innehåll, så att den yttre verlden på visst sätt existerar i människans föreställning. Detta är den så kallade subjektiva idealismen. Deri skilja sig emellertid de båda kantska efterföljarne, att då Fichte utbildade sitt idealiska system i en sådan riktning att han fick uppbara beskyllningar för ateism, förklarade sig Boström stå på en så rent kristlig grund, att han kallade sig sjelf för den förste kristne filosofen och fann lika liten svårighet att ur sin egen idealism förklara det kristna treenighetsbegreppet som att, när det blef fråga om statsrätten, ur det absoluta förnuftet deducera grunderna för de fyra gamla svenska riksständerna. På denna väg kom Boström till läran om en personlig gud, ehuru han, under sista tiden af sin lefnad åtminstone, väckte åtskillig förskräckelse genom sitt förnekande af en personlig djefvul. Hr Wikner är bland alla hans lärjungar den som mest utvecklatsin mästaresh religionsfilosofi och bemödat sig att genom sina populära skrifter göra hans åsichter bekanta inför allmänheten. Hr Wikners stora värde öfver formen har i hans tidigare arbeten icke så sällan förfört honom att förevisa dialektiska konststycken eller, som man säger, slå logiska kullerbyttor, för att väcka åskådarnes beundran, men efter hand har i hans spekulativ inträdt ett nytt element, som icke ligger alit för långt ifrån den moderna pietismen. Vi hörde det senast i hans tal vid Svenska Bibelsällskapets års-

högtid, och han röjde det redan förut i den Büchnerska stridskriften. Han har således intagit den för spekulativa män ovanliga ställningen såsom trosfilosof, i det han utgår från den bibliska uppenbarelse, hvilken han låter gälla såsom den förnuftiga sanningen. Om denna ställning är ovanlig, så är den långt ifrån att sakna intresse: hos hr Wikner förena sig med en djup religiös känsla en djerf poetisk tankeflykt och en förunderlig grad af logisk virtuositet.

Det är icke i hr Wikners kristna ståndpunkt som hans svaghet ligger. Filosofien måste för att existera tillägna sig tidsmedvetandets fulla innehåll, ty i annat fall har hon ju intet att filosofera öfver, och skall kristendomen någonsin kunna begripas, icke blott såsom en sentimentets och hjertats utan såsom förnuftets och spekulatiöns sak, så måste den väl med full öfvertygelse af filosofen omfattas. Men dertill hörer icke att med ens acceptera alla de dogmatiska föreställningarne och afsäga sig den rätt att undersöka urkunderna, hvilken sjelfva den rättrogna teologien, för att förtjena namn af vetenskap, måste förbehålla sig och utöfva. Det vill synas oss, att hr Wikner i detta förnuftets tillfångatagande under trons lydning gått längre än det varit nyttigt och nödvändigt för hans filosofi, men som han sjelf icke låter oss se den andliga process hvarigenom han kommit till klarhet i afseende på de heliga urkundernas äkthet, inspiration och historiska trohet, skola vi icke heller inlåta oss på detta ämne.

Men det är en annan sida af den moderna odlingen, hvari en filosof icke får allt för mycket komma till korta. När filosofen gör anspråk på att konstruera världen på det rena tänkandets väg, så är detta ungefär lika möjligt för honom som för tecknaren att upprita konturer utan att begagna någon färg. Det följer omedvetet med i filosofens spekulatiöns hvad han på annan väg lärt om den yttre och inre världen: historien och den klassiska fornverlden fylla hans sinne med stora konkreta bilder, det matematiska studiet vänjer honom att tänka klart och följdriktigt, och bekantskapen med poesien och den sköna litteraturen lär honom att tala ett ledigt och elegant språk.

Denna sistnämnda förmåga har hr Wik-

ner i hög grad tillägnat sig, och det skulle kanske icke skada, om formfulländningen stode litet till baka för innehållets mångsidighet. Det är i synnerhet en bekantskap som vi skulle önska honom, nemligen med naturforskningen, eller åtminstone med dess metod. Naturen måste ses med ögonen, vidröras med händerna, kännas med lukt och smak, med ett ord utforskas på erfarenhetens väg, och dess frågor kunna icke lösas af den händigaste abstrakta resonör. Om kontinuiteten i skapelsen och arternas uppkomst ordar man bättre, om man såsom Darwin egnat en menniskoålder åt de skarpaste experimentella undersökningar, än om man med förakt för denna arbetsamma väg försöker att lysa sig fram på det okända området med snilleblixtrande hugskott. Hr Wikner söker hjälpa sig fram med bilder och liknelser, och han talar med mycken lätthet om ljus- och strålbrytning eller andra fysiska företeelser för att åskådliggöra sin abstrakta tankegång. Denna metod har många olägenheter; det är sällan som dessa från mindre kända områden lånade analogier och exempel blifva fullkomligt riktigt anbragta, och användas de icke riktigt, så är det ju klart att de måste vilseleda i stället för att upplysa, och i alla händelser är bilden såsom en blindlykta i mörkret, hvilken ger föremålen en falsk belysning. Men det farligaste är att den oinvigde, som hör idealisten från sina högre rymder försöka att genom ett från andra områden hemtadt språk tydliggöra hvad han der uppe ser och hör, måste tro att dessa högre rymder äro jmförelsevis tomma, efter som idealisten icke funnit några egna ord att beskrifva deras innehåll.

För att med ett exempel tydliggöra grundåskådningen och tankegången hos de båda representanterna af materialismen och idealismen, skola vi taga en hastig öfverblick af det sätt hvarpå hvardera för sig behandlat frågan om underverken.

Lika som naturforskare i allmänhet förklarar sig Büchner mot alla godtyckliga afbrott i de allmänna och oföränderliga naturlagarnes verkningar. Han lär att liksom det fins ett evigt och enahanda förlag af materia, lika så existerar ett omätligt och lika stort förråd af kraft, och genom hvarje förändring eller rörelse i naturen återlemnas förr eller senare, på ett

eller annat sätt, den kraftmängd som från förrådet blifvit uttagen. De åtta särskilda formerna för denna kraft, tyngd, mekanisk kraft, värme, ljus, elektricitet, magnetism, affinitet och kohesion, omsättas eller förvandlas oupphörligt i hvarandra, så att värme blir ljus eller ljus värme, hvilken åter kan omsättas i rörelse, lika som rörelse å sin sida alstrar värme och ljus. Allt detta är oss så väl bekant af fysiken, att vi endast vänta på de praktiska uppfinningar hvarigenom öfverföringarna kunna regleras efter människans godtfinnande, så att vi till exempel må kunna värma och upplysa våra boningsrum med den obegagnade rörelsekraften i våra vattenfall. Men Büchner, som icke erkänner några andliga krafter men det oaktadt försöker att gifva en spekulativ form åt naturkraften, förklarar, utan allt bevis, att de verka af sig sjelfva såsom ett urverk, hvilket ingen inrättat och ingen behöfver uppdraga. Det fins följaktligen inga underverk, ty allt hvad som hänt, händer och skall hända sker på naturligt sätt, eller med andra ord i kraft af den regelbundna samverkan som af evighet egt rum, och i all evighet skall ega rum, mellan materien och de i henne inneboende naturkrafterna. Underverken skulle således vara undantag från den eviga regeln, eller, såsom Büchner kallar dem, »öfvergrepp bortom tingens naturliga ordning». Han erkänner att sådana företeelser funnits i alla tider, men han menar att de för sin tillvaro haft att tacka dels konstfulla menliga beräkningar, dels vidskepelsen och den djupt i människonaturen inrotade benägenheten för det öfvernaturliga och underbara. Men efter detta resonnement måste ju vidskepelsen och böjelsen för det öfvernaturliga äfven vara en naturkraft, ty annars kunde den väl icke finnas till, och som all kraft är evig, måste ju också villfarelsen vara evig, utan att af någon fortgående bekantskap med naturen låta sig utrotas.

Från idealismens sida måste uppfattningen af det underbara blifva något helt annat än svek eller sjelfbedrägeri. Äfven hr Wikner erkänner naturlagarnes oföränderlighet och allmängiltighet, men icke därför att erfarenheten funnit dem sådana, utan därför att tanken fattar dem såsom nödvändiga. Ett under vill således icke säga att Gud af någon tillfällig anledning

och för ett gifvet tidsmoment upphäfver naturlagarna, utan att han låter dem verka för sina ändamål och så att säga tager dem i sin tjänst. »Inga händelser», säger hr Wikner, »upphäfva naturlagarna, men väl händer att de upphäfva regler, dem vi ur vår erfarenhet uppgjort och med de vanliga naturlagarna förväxlat». Hr Wikner talar här nästan på samma sätt som en naturforskare: det underbara i vissa naturföreteelser beror på vår obekantskap med dessa företeelsers grunder. Men han går likväl ett steg längre, i det han säger att då materialismen icke kan förklara andra företeelser än dem som falla inom materien, så måste han förneka alla dem som falla derutom. Han påstår mot Büchner att man måste skilja mellan döda och levande föremål, och inom de senare mellan opersonliga och personliga, så att en fullständig förklaring af naturen, den döda och den levande, icke är möjlig utan att man till der förekommande företeelser får söka en grund också i personliga inflytelser, »hvilka emellertid, efter som naturlagen icke kan upphäfvas, alltid måste inskränkas inom den gräns, hvars öfverskridande skulle upphäfva naturens eget begrepp». »Härmed är hela frågan löst, ty då naturen tillåter sjukdomars botande och hvarjehanda annat, kan Kristus i sin personlighet hafva egt förmågan att utöfva inflytelser på naturen, hvilka för ingen annan meniska skulle hafva varit möjliga. Hela frågan om undren beror således på antagandet af lif och personlighet, hvari innehålles frihet, och den som ej erkänner dessa begrepp kan också icke erkänna några under.»

All ting kommer här vid lag på hvad som rätteligen skall förstås med personlighet, och i det fallet äro våra filosofer långt ifrån att vara på det klara. Hvarje filosofi söker på sitt sätt en personlig gud, och sjelfva Hegel, såsom författaren till betraktelserna säger, »gisslar fram en sådan ur den menliga tanken». Boström kom, såsom vi sett, med ens till den kristna guden: han trodde sig åtminstone komma till honom. Men Boström gjorde äfven staten till ett personligt väsende, och man må studera hans filosofi så mycket man vill, kan man deri icke ens spåra ett försök att undersöka hvad *person* verkligen är. »Huru främmande boströmianismen

egentligen är för personlighetsbegreppet, som dock borde vara dess hufvudbegrepp, kan ses af Claësons skrifter (1,16), en man som känner boströmianismen djupare må hända än Boström sjelf. Huru kan man ens i aflägsnaste mån våga afgöra hvad ett personligt väsende sjelft är? Boström har i detta fall blott följt den populära föreställningen, och dess utom en vanlig metod inom filosofien: genom ett sådant antagande har han tyckt sig kunna förklara en mängd förhållanden, som annars vore gåtor, och detta har för honom varit skäl nog att antaga så väl den ena personen som den andra. Men huru han härvid kommit till korta — dermed säga vi icke att hans antaganden icke äro i sig sanna — kan visas på många sätt: vi vilja blott antaga ett. I sin medvetenhet om personens egentliga begrepp har han tillagt Gud benämningen *allpersonlighet*. Sjelfva språket vill icke gerna foga sig för ett sådant begrepp, och hvad ej språket gillar har åtminstone en stor préjudice emot sig. Vill man det oaktadt göra allvar af allpersonligheten, så är detta en panteistisk bestämning, hvilken såsom sådan tillintetgör sjelfva personens och personlighetens begrepp.

Vi hafva tillåtit oss detta utdrag ur den lilla skriften framför oss, emedan det på en gång ger en god föreställning om en vigtig del af den boströmska filosofien, och angifver beskaffenheten af den kritik som är afsigten med boken. Vi kunna icke, utan att föra våra läsare in på de tekniska termernas obegripliga område, redogöra för det sätt hvarpå han bevisar tillvaron af ett grundfel i den boströmska spekulationen, eller de stora förhoppningar han fäster vid utvecklingen af den så kallade identitetsprincipen, såsom en källa till den spekulativa vetenskapens fullständiga pånyttfödelse och det vapen hvarmed han skall eröfra sin sista afgörande seger. Vi skola endast i några få ord se huru han dömer om hr Wikners försök att förklara personligheten.

Büchner har sagt att tanken beror af hjernan, dess organ, utom hvilken intet tänkande är möjligt, och han tager på sitt eget grofva och cyniska sätt hattmakaren till vitne, att de bildade klasserna hafva större hufvud än de ouppfostrade. Det är ett erkänt faktum att hjernskälens om-

krets tilltager med civilisationen, och hr Wikner förnekar det icke heller, men han säger att förhållandet endast gäller »i tiden», i det alla ändliga varelsers uppfattning är en följd af momentana intryck. liksom länkarne i en kedja, men det måste också finnas en uppfattning som icke är i tiden, icke är någon följd af sjelfständiga förnimmelser, en uppfattning, så att säga *en bloc* och en gång för alla, för hvilken allt verkligt och möjligt är på en gång närvarande. Detta är Guds sätt att tänka, och följaktligen äfven att existera. Han är på en gång absolut sjelfständig och förnimmande, men han är det så att han »fattar all ting klart på en gång, och någon abstraktion eller successivitet eger i hans uppfattning icke rum». Men det är icke blott Gud som tänker utan hjerna, ty äfven människan kan förnimma utom tiden, såsom då hon förnimmer identiteten af sin egen varelse, det vill säga att hon är den samma i olika tidsmoment. Vi äro här inne på ett begrepp som är eget för hr Wikner, och hvilket hans obekante kritiker kallar »den tidlösa existensen»; detta är den axel kring hvilken hela hans bevisning vänder sig, och han skall först känna sig öfvervunnen när motsägelsen i en verklighet utom tiden blifvit ådagalagd.

Evigheten är ett begrepp som både hos hr Wikner och teologerna innefattar ett slags motsättning mot tiden, följaktligen något tidlöst och oändligt, der människans öfversinliga natur först kan realisera sig. Vår författare gör den fina och riktiga anmärkningen, att språket i de flesta fall är en tillförlitlig kontroll öfver tanken, och att i svenskan ordet »evig» kommer af ett latiskt ord som betyder tid. På samma sätt förhåller det sig äfven i andra språk; de grekiske skalderna tala om en tid som sträcker sig genom evigheten — *ὁ δὲ αἰώνος χρόνος* hos Æschylus — och Nya Testamentets evighet är af fullkomligt samma beskaffenhet, en tid, på hvilken fantasien icke kan se någon ända. Man bör ihogkomma detta när man talar om de eviga helvetesstraffen, hvilket utan tvifvel sker onödigt ofta. Idealismen har tillgripit den tidlösa existensen, liksom existensen utom rummet, såsom ett vapen mot materialismen, eller snarare såsom det sista förtviflade försvarsmedlet; ty faller det vapnet ur hans hand, är han förlorad. Ett för-

sök, sådant det blifvit gjordt af den författare med hvilken vi här sysselsätta oss, att fatta människans och på samma gång Guds egen evighet, utan att behöfva träda utom tidens och rummets gränser, ligger så helt och hållet i andan af vår tids behof, att vi önskade att han utfördt det något fullkomligare. Han säger nemligen: »Människans evighet utan Guds sammanfaller till intet. Att Gud är evig följer af sig sjelf, så framt man icke förnekar honom. Men hvad vi visserligen icke påstå men dock misstänka, är att äfven Hans evighet faller inom tiden och rummet. När Han en gång behagar låta se sig, skall människan finna att Han har kött och blod och är alls icke den sväfvande luftgestalten, hvarunder han så länge blifvit fattad».

I sammanhang härmed bör äfven märkas hvad han säger om kristendomen såsom teism i motsats mot den judiska monoteismen, ty liksom han ser filosofiens frälsning i dess fortgång från negations- till ideutitetsprincipen, så tror han äfven att kristendomen icke kommer lös ur de fjättrar i hvilka den blifvit slagen af judendomen, förr än dess djupaste hemlighet, treenighetsbegreppet, blifvit klart begripet. Idealismen, tom och luftig såsom den är, kan hvarken tillfredsställa hjertats behof eller betrygga sedlighetens kraf. Religionen har äfven en materiell sida, och vi träffa der ett af kristendomens grundbegrepp, den Helige Ande. »För att sammanfatta allt i ett ord, börjar det nu, genom alla de dimmor som striden om tro och gerningar spridt omkring sig, visa sig att kärleken är kristendomens egentliga lif. Kärleken är icke uteslutande tro och icke uteslutande gerning, utan begge i harmonisk och organisk förening. Men att kärlek är rimlig utan materia, må den som gitter bevisa.»

Idealismen och materialismen äro båda lika berättigade, emedan båda endast äro olika, i sina motsatta ytterligheter uppfattade sidor af den »lilla verld», som i människans varelse förebildar »den stora

verlden. »Men innan de båda kämparne kunna bortlägga vapnen, måste en religiösförsoning hafva föregått i verlden, ty det är först religionen i sin högsta sanning som lärer människan att lefva både idéelt och materielt rätt, och sedan hon ur religionen hemtat denna lärdom, blir det henne lätt nog att förlika materialism och idealism. Denna religionens ställning, som ännu väsentligen bestämmer verldsutvecklingen, är striden mellan katolicism och protestantism, och denna strid är blott en ny face af striden mellan materialism och idealism. Katolicismen har lika utpräglad materialistisk riktning som protestantismen idealistisk. Vi äro således till sjelfva den religiösa ställningen ännu inbegripna i sjelfva striden, hvarföre också striden mellan materialismen och idealismen under nu varande religiösa förhållanden förgäfvets väntar sin lösning. Men det måste finnas en ny face af sjelfva kristendomen, som i samma mån står öfver både katolicismen och protestantismen, som hon i sig innefattar begges sanning, så vida kristendomen eljest är den fullkomliga religionen. Denna nya face af kristendomen är också i bestämda och tydliga ord angifven i kristendomens sjelfva begynnelse, och när verlden blir mogen för henne skall hon också framträda. Hon skall äfven till sjelfva den djupaste roten innehålla försoningen af den filosofiska striden mellan materialism och idealism».

Vi hafva genom dessa öfersigter och utdrag sökt göra rättvisa åt ett af de trots det ringa arkalet märkligaste arbeten som på lång tid riktat vår litteratur. Författaren har i sjelfva kärnpunkterna lemnat endast antydningar och ingen utveckling, och hans stil lemnar mycket öfrigt att önska, men hans sätt att argumentera visar att han tagit en omfattande öfersigt af hela stridsfältet, och han har egna tankar, hvilket icke alltid är händelsen med dem som skriva filosofiska afhandlingar.

Blick på pressen.

De briljanta variationerna på »den stora fosterländska frågans» tema hafva hos en del af våra samtida blifvit efterträdda af de

svikna förhoppningarnes *molto lamentabile*. Vi anteckna dock med nöje ett hederligt undantag. Genast efter frågans behand-

ling i kamrarna upptog *Nya Dagligt Allehanda* en tanke, som dess redaktion säger sig hafva länge hyst, men icke velat uttala för att icke splittra meningarna, så länge den ännu ansåg möjligt att den nyss förkastade planen för landtförsvaret skulle kunna genomdrivas. Det heter vidare:

Nu äro förhållandena förändrade, och vi vilja därför framkomma med en af oss länge hyst mening, att, om den organisation af landtförsvaret, för hvilket hittills kämpats, ej kunde uppnås, vi omedelbart, efter att en sådan erfarenhet vunnits, skulle vända våra samlade krafter mot en stark organisation af sjöförsvaret i syfte att afskräcka från landstigning på våra kuster, på samma gång vi i afseende på landtförsvaret, som då skulle komma att utgöra så att säga en reserv åt sjöförsvaret, skulle inskränka oss till att göra den armé vi hafva så krigsduglig som möjligt. Ökade kostnader för landtförsvaret blefve visserligen i alla fall sålunda nödiga, men dessa blefve dock ej att jämföra med de omfattande uppoffringar, som äro förenade med en allmän värnpligt med nu hos oss föreslagna bestämmelser, och ännu mindre med en organisation efter preussiskt mönster, som skulle göra oss till en militärstat med alla dess vidrigheter, och då borde ej gerna motstånd ifrån något håll förekomma att för sjöförsvaret göra uppoffringar, som visserligen blefve vida större än hittills någonsin kunnat ifrågasättas, men som dock skulle tillåta det fredlige arbetet att fortgå utan allt för stora och i synnerhet för den obemedlade mängden betungande afbrott.

Det erinras vidare att ord i samma syfte fallit från inflytelserika personer i Andra kammaren, såsom vi för vår del redan anmärkt, och tidningen uttalar en förhoppning att landtmannapartiet skall vilja medverka till förstärkandet af vårt försvar i denna riktning, samt tillägger att »härfå hvilat framtidens hopp».

I en senare artikel, framkallad af andra tidningars i vår tanke föga befogade invändningar, preciserar *Nya Dagligt Allehanda* noggrannare sin mening, att vi genom lätta men med grofva refflade kanoner bevärade och med stötmaskiner försedda fartyg kunna göra en fiende betydligt afbräck genom att anfälla hans transportflotta och besvara hans kommunikationer, samt egnar särskildt åt minförsvaret några ord, som vi här anföra.

Vi kunna möjligen förse hela vår kust med minor i alla vrår och vinklar för samma pris, som ett enda af de väldigare nutidens krigsfartyg skulle kosta, och hvad effekt blotta farhågan för minor kan åstadkomma, visade sig bäst under sista kriget mellan Frankrike

och Tyskland, då tyska kusterna blefvo fredade äfven, enligt hvad det uppgifves, på orter, der inga minor funnos annat än i tidningarna. Vår åsigt är sålunda, att vi ingalunda skola utarma oss med byggande af dyrbara pansarfartyg, vare sig betornade eller icke betornade, och att vi helt och hållet skola afstå ifrån hoppet att kunna möta våra mäktigare fiender i öppna sjödrabbningar, och vårt syfte bör endast blifva att göra en fiendelig landstigning till en för fienden så riskabel sak, att han betänker sig två gånger, innan han företager en sådan.

Att Sverige icke vidare kan hålla en stor sjögående flotta, sedan kostnaden för ett enda pansarskepp af första rangen nu mera uppgår till 8 à 10 millioner rdr, är alldeles tydligt, men att helt och hållet draga vår krigsflagga från de öppna hafven går icke an för de förenade rikena, hvilkas handelsflottor intaga ett af de allra främsta rummen bland de sjöfarande nationerna. För den närmaste framtiden nödgas vi emellertid af våra begränsade tillgångar att inskränka våra försvarsmedel till positionsstriden, och för den rörliga defensiven endast göra så mycket som behöfves för att understödja en allierad makt, som kan med sin flotta beherska Östersjön eller göra den till fält för sina operationer. Till den kungliga propositionen om statsverkets tillstånd och behof som afgafs till detta års lagtima riksdag har då varande chefen för sjöförvarsdepartementet friherre *Leijonhufvud* fogat ett utredning af behofven, som slutar på en summa af 24 millioner, och han tillägger att detta belopp ej torde kunna mycket nedsättas, så vida Sverige vill ega ett verkligt sjöförsvaret och ej se detta förvandlas endast till ett specialvapen under landtförsvaret.

Vi hafva ansett nyttigt att nu påminna om dessa ord, som då de utsades kanske icke mottogos med all den uppmärksamhet de förtjenade. Vi kunna icke längre utan fara dröja med ordnandet af vårt sjöförsvaret, och vi kunna företaga det utan fara för meningsplittringar som hittills hindrat ordnandet af landtförsvaret. Summans storlek får icke heller förskräcka oss, och den öfverstiger icke vårt lands utvägar, om vi fördela den på några år. Må vi blott icke få i hufvudet att genom lån skjuta ifrån oss början af detta försvar, för att lägga den på framtiden. Ett land som vill bevara sin kredit får ej låna för sina löpande utgifter, och till dem hör försvaret, ehvad man der-

emot må invända, ty materialen som der- till måste anskaffas är icke något kapital utan en oundgänglig, ehuru dyrbar konsumtionsartikel.

Vi önska lifligt att den nya konseljen må kraftigt och *dristigt* taga denna angelägenhet i sina händer. Det fordras stort

mod att träda inför riksdagen med stora anslagsfordringar, men det fins intet område af våra allmänna angelägenheter der en allmän öfvertygelse lättare skulle kunna bildas, och intet bör därför försummas för att bringa den till stånd.

Strödda underrättelser.

Skandinaviska jordfynd i Frankrike. Hela världen känner antalet och betydelsen af de normanska infallen i Frankrike. Under nionde och tionde århundradena, under mer än hundra år, öfversvämmades de galliska kusterna af dessa nordens män, som gång efter annan plundrade städerna och brandskattade klostren. Ett helt sekel igenom höllo dessa våra vilda förfäder Europa i bäfvan, och kyrkan inrättade bot- och bönefester, på det Försynen måtte afvända norrännens raseri från Neustriens ständer, ty det var här de företrädesvis slogo sig ned. Normandiets skönhet och bördighet utgjorde dess olycka: en gång i besittning af landet ville de nu icke lemna det; de gäfvot sitt namn och dermed en ny ära och ett nytt lif.

Man har hittills funnit få eller inga spår af normandernas vistelse i Neustrien. En brons hjälm, funnen i ett kärr nära Falaise, har ansetts tillhöra deras tidevarf, men saken är omtvistad, och af alla de olika grafvar som finnas på Normandies jord är det icke en enda som med visshet kan sägas tillhöra den normanska racen. För ett par år sedan gjordes ändtligen ett fynd, hvars nordiska ursprung blifvit fullständigt ådagalagdt.

En jordarbetare schaktade ut kiselsten för en vägbyggnad i kantonen Pont-de-l'Arche, departementet Eure, då han påträffade en graf som han förstörde. Han fann deri ett par metallstycken, som han upptog och lemnade åt vägentreprenören. En kunnig arkeolog, abbé Cochel, fick höra talas om fyndet och uppsökte dess innehafvare. Han hade på Parisutställningen 1867 sett några skandinaviska fornsaker, och på blotta jernförelsen med dem fann han att de voro af nordisk härkomst. De äro två utmärkt vackraspännbucklor af brons i sköldpaddform, af det slag till hvilka

talrika motstycken finnas både i vårt nationalmuseum och i Köpenhamns oldnordiska museum, närmast motsvarande N:ris 417, 420, 422 och 423 i Worsaaes illustrerade katalog.

Man skall vara litet fornforskare för att förstå den vigtt som fästades vid upptäckten af dessa små bronsaker och det glada uppseende det gjorde bland de franska arkeologerna. Abbé Cochel satte sig i skriftlig beröring med Worsaae i Köpenhamn och Nikolaysen, sekreterare för norska forminnessällskapet, sände dem fotografier af fynden, och deras svar äro meddelade i franska tidskrifter. Den senare omtalar att nästan intet är förflytet utan att dylika fornsaker inlemnas till de nordiska muséerna. De finnas i grafvarne på Island och i de gamla svenska östersjöprovinserna i Sverige och Norge, mera sällan i Danmark: de som finnas i Köpenhamns-muséet förskrifva sig med få undantag från de nordiska länderna.

Han tillägger derefter några ord om spännbuckloras ursprung. Man antager att de i denna form började nytjas omkring 100 år efter Kristi födelse, och det är all anledning att de allmänt brukades före kristendomens införande i Norge, efter som de förekomma i de äldsta isländska grafvarne. Worsaaes hänvisar till sin egen illustrerade katalog för att intyga fyndens genuint nordiska ursprung. Han har sett sådana spännbucklor i Holland, Norra England, Skotland och Ryssland, men de förekomma icke i andra länder än dem som under någon tid varit eröfrade af skandinaverna.

Återstod nu att tillse huruvida det var troligt att en skandinavisk krigare funnit sin sista hviloplats vid Pont-de-l'Arche, der den lilla floden Audelle utmynnar i Seine. Man erinrar sig då att 876, samma år som Rouen eröfrades, hade Gånge Rolf fattat den föresatsen att anfälla Paris

med sin flotta, och han seglade Seine uppföre ända till Hasdans och Pont-de-l'Arche, der han gjorde landgång. Det var kanske på denna expedition som den nordiska krigaren förlorade lifvet. Åtminstone fans han begrafven i full vapenrustning.

Spännbucklorna äro af en gul metall och bestå af två stycken, det undre helt och prydt med teckningar i relief af underliga djur, det öfre genombrutet och fästadt vid det undre med messingsnaglar. Mellan båda metallplattorna finnas spår af tyg eller läder i en liflig färg. Dessa prydnader synas hafva varit gjutna i en form, hvilken synes hafva varit beklädd med någon tunn väf, ty man ser ännu på insidan af metallplåtarna tydliga spår af trådar.

Resa kring jorden på tre månader. Sedan genomgräfnngen af Suez-näset kan man göra en resa kring hela jorden på denna korta tid. Om man tager Paris till utgångspunkt, kan man med jernväg och ångbåtar på 6 dagar vara i Port Said, derifrån genom Suez-kanalen och öfver Arabiska hafvet på 14 dagar i Bombay, vidare till Calcutta på jernväg 3 dagar, derifrån till Honkong med franska postångfartyget 12 dagar, vidare till Jeddo 6 dagar, derifrån till Sandwichs-öarne 14 dagar, så till St. Francisco 7 dagar, vidare till Newyork på Stilla-hafs-banan 7 dagar, och från Newyork till Paris, ångbåt och jernväg 11 dagar: summa 80 dagar. Kommer den jernvägsförbindelse till stånd till hvilken en förening af engelsk-indiska affärsmän i dessa dagar uppgjort planen, utgående från Triest, öfver Konstantinopel och anknyttande sig till det österrikiska jernvägssystemet, skulle denna tid förkortas med ännu 15 dagar, och hela restiden inskränkas till 2 månader och 3 eller 4 dagar.

Göra det goda. Att göra det goda är icke blott att handla i öfverensstämmelse med vår natur, utan blott att i vår mån bidraga till upprätthållandet af den allmänna verldsordningen, icke blott att sträfva efter det gudomliga: det är allt detta på en gång. Det är att inom gränsen för vår natur, och i öfverensstämmelse med dess vilkor, samt i enlighet med den ställning som blifvit oss anvisad i världen och i förhållande till våra likar, söka uppnå

det gudomliga idealet, den högsta fullkomligheten. Den som så fattar sin bestämelse, säger Waddington, går icke på måfå i lifvet: han har framför sig en fast och lysande punkt, der han kan möta Gud och blifva delaktig af det högsta goda.

Ja eller nej. Hvad det ligger för en stor kraft, för en stor vetenskap i förmågan och insigten att säga ja eller nej i rätta ögonblicket. För veka och förfinade sinnen är det nästan en omöjlighet att säga *nej*: så hårdt och rätt förekommer dem ordet. Och der till hafva de blifvit vana vid att aldrig göra motstånd, att alltid säga *ja*. Det var godt, så länge de lefde i beroende och under beskydd af visa och kärleksfulla menniskor, som hade en gång för alla åtagit sig att tänka och vilja för dem, och att leda dem på pligtens och sällhetens vägar. Men en dag kommer, då de, lemnade åt sig sjelfva midt ibland likgiltiga eller till och med illasinnade varelser, icke få tveka att med beslutsamhet sätta sin vilja mot andras, ända till dess att erfarenheten, pröfningarne och de bedrägna förhoppningarne öfvertygat och härdat den. *Nej* är ett försvarsvapen, en projektil, som man måste förstå att bruka just i rätta ögonblicket; den minsta tvekan att afskjuta den kan medföra de allvarsammaste följder. Summan är att hela lifvets konst består i det rätta bruket af *ja* och *nej*, och att lära det åt de yngre är all god uppfostrans hemlighet.

	Innehåll:	Sid.
Centralisation och decentralisation . . .		641.
Litteratur:		
Betraktelser öfver den materialistiska och idealistiska världskådningen . . .		647.
Blick på pressen		653.
Strödda underrättelser:		
Skandinaviska jordfynd i Frankrike m. m.		655.

Anmälan.

Prenumeration å **Samtiden** kan ske på postkontoren, hos bokhandlarne och i Stockholm på utdelningsställena för tidningar. Priset för kvartal 3 rdr, postarvodet för landsortsprenumeranter inberäknadt.

OBS. *Alla meddelanden rörande Veckoskriften ställas till Expeditionen af Samtiden, N:o 28 Norra Smedjegatan, kontoret 1 tr. upp.*